

RÓZSA, JELVÉNY, CÍMER A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI FEJFEDŐKÖN

Az egyenruhák részét képező fejfedők sok esetben láttak el különböző funkciókat. Egyes esetekben, ezek a magas szabásukból fakadóan biztosították a fej védelmét a kardcsapások ellen, ezen felül, viselője rendfokozatát is hivatott volt hangsúlyozni. A csákó, a sapka és a süveg az egyenruha éke is volt, ami tükrözte viselőjének társadalomban elfoglalt helyét. Nem volt ez másként a börtönügyi őrtestület, majd később a letartóztatóintézeti vagy büntetés-végrehajtási őrtestület vonatkozásában sem. A sapkát már a XVIII. században sapkarózsa díszítette, mely később sapkajelvényre, majd sapkacímerre módosult. A sapkarózsa tradicionálisan magyar viselet, ami kör alakú és a középmezéjében nemzeti színű sáv, korona, címer vagy betűk stb. látszódtak. A sapkajelvény önálló jelképrendszert ábrázoló jelvény, amit a nevéből adódóan sapkán viseltek. A sapkacímer az adott rendszer címerábrázolását megjelenítő jelvény. Írásomban a büntetés-végrehajtási egyenruhákhoz tartozó sapkarózszakban, jelvényekben és címerekben való eligazodáshoz szeretnék segítséget nyújtani.

A börtönügy már igen korán, 1870-ben próbálta egységesíteni az őrtestület egyenruháját. Az akkor viselt királykék táborig sapkán alkalmazott sapkajelvény egy 30 mm átmérőjű ezüst fonatból sodort kör alakú „rózsa”, aminek közepén egy 15 mm-es lila posztó betét található. A középmezébe ezüst fémszálból készült koronás címer van hímézve. Ez a sapkarózsa tulajdonképpen 1945-ig maradt rendszerben. A kézműipari készítménnyel köszönhetően némi eltérés mutatkozott a kivitelben a méretet és a címer kialakítását tekintve.

1. kép: A börtönügyi tisztviselői kar tiszti sapkáján elhelyezett sapkarózsa (1870-1945)¹

1 Forrás: Dr. Gróber Krisztián gyűjteménye

A börtönügyi tisztviselői kar – fehér, majd később feketére módosult posztó – tiszti sapkáján azonos kinézetű sapkarózsa (1. kép) volt felhelyezve, mint az altisztekén, azzal az eltéréssel, hogy az arany alapszínekkel készült.

Ezen felül a tisztviselők díszöltönyéhez tartozó kalapon egy 50 x 65 mm-es aranyozott fém boglár (2. kép) volt díszként feltűzve. Kivételében hasonlított a budapesti rendőrség kalapjelmévéhez azzal a különbséggel, hogy a címer alatt nem volt „Rendőrség” szöveget ábrázoló szalag. A jelmévé két oldalán tölgy és cserfaágak közé fogott koronás magyar címer volt látható. A tisztviselők kalapja a 30-as évek végére teljesen kikopott, helyébe a finom szövetből készül fekete tiszti sapka lépett.

2. kép: Aranyozott fém boglár²

A második világháborút követően átmenetileg még a korábbi rendszer egyenruházati termékeit viselték, de már 1945-ben új egyenruhát vezettek be. Ennek az akkor rendkívül népszerű sildes bocskai sapka volt a fejedője. A sapkán egyszerű, arany és ezüst kivitelű préselt lemezből készült sapkarózsa (3. kép) volt látható, aminek a közepét nemzeti színűre festették. Ezt a sapkarózsat a hátuljára forrasztott pánttal lehetett felszúrni a sapkára.

3. kép: Ezüst kivitelű préselt lemezből készült sapkarózsa (1945)³

2 Forrás: HM HIM Egyenruha és felszerelés gyűjtemény

3 Forrás: HM HIM Egyenruha és felszerelés gyűjtemény

1947-ben a letartóztatóintézeti őrtestület részére merőben új egyenruhát rendszeresítettek, amihez tányérsapka tartozott. A sapka tányérrészére került felerősítésre az új, 55 x 42 mm-es, préselt, festett réz sapkajelvény (4. kép). A jelvény lila mezőben tusáján álló, feltűzött szuronyú mannlicher puskát ábrázol, amit szintén cser és tölgyfa ág fogott közre. Az ágak nemzeti színű szalaggal voltak összekötve, a szuronyos puska az őrtestületi mivoltot volt hivatott hangsúlyozni. A jelvényen felül és alul két-két kis lyuk található a sapka tányérjára varrás végett. Akkoriban őrszolgálatot, szabályzat szerint, csak feltűzött szuronnyal lehetett ellátni. Ezt a jelvényt egyben karjelvényként is viselte az állomány. Létezett lila posztóra, fémszállal hímzett változata is.

4. kép: Préselt, festett réz sapkajelvény (1947)⁴

1950-ben a régi egyenruhán új sapkajelvény jelent meg. Egy 38,5 mm magas, világoskék, egyenlő szárú ötszögben elhelyezett vörös csillag, amiben keresztbe tett szuronyos puskák voltak láthatók, búzakaralász koszorúval és nemzeti színű csokorral (5. kép). Továbbra is az őrtestületi jelleg volt hangsúlyozva. A jelvény egy vert rézlemezből készült, amit igényes kivitelű tűzzománcozás díszített. Felrögzítése még itt is a varrások technológiával volt biztosítva. 1951-ben a nyári zsávolny ruházat táborig sapkájára (pilotka) rendszeresítették a 20 mm magas, vörös csillag alakú sapkajelvényt, amiben igaz kissé stilizált formában, de megtalálhatóak voltak a szuronyos puskák (6. kép). Ez a sapkajelvény később a nyári egyenruha tányérsapkájának állórészére is felkerült. A jelvény rézlemezből préselt és tűzzománcos kivitelű volt. Rögzítésére a hátoldalhoz forrasztott pánt szolgált, aminek a vége szögben le volt vágva a könnyebb feltűzés érdekében.

4 Forrás: Papp János gyűjteménye

5. kép: Őrtestületi sapkajelvény (1950)⁵

6. kép: Nyári zsávolny ruházat táborig sapkajelvény (1951)⁶

7. kép: Táborig sapkajelvény (1952)⁷

1952 márciusában a büntetés-végrehajtási szervezet átkerült a Belügyminisztérium irányítása alá. Az egyenruhát a többi fegyveres testülethez (rendőrség, karhatalom stb.) igazították azzal a kivétellel, hogy az egyenruha színének meghagyták a szürkét, ezzel szemben a sapkajelvény vonatkozásában ismételten változás történt. A tányér-sapka állórészére került a rendőrségnél rendszeresítéssel megegyező jelvény, azzal az eltéréssel, hogy nem az 50 mm-es rendőrségi sapkajelvényt kellett feltűzni, hanem a táborig sapkán (pilotka) rendszeresített 20 mm-es sapkajelvényt (7. kép). Később a 49M. rendőrségi sapkajelvény került használatba, melynek mérete már 32 x 30 mm

5 Forrás: Hermann Attila gyűjteménye

6 Forrás: Papp János gyűjteménye

7 Forrás: Papp János gyűjteménye

volt (8., 9. és 10. kép). A sapkajelvény egy világoskék mezőből kiemelkedő vörös csillagot ábrázolt, amit búzakalász koszorú vett körbe. A csillag alsó szárai alatt párhuzamosan két puska volt látható, alul nemzetiszínű szalag futott. A jelvényt mind a tányérsapkán, mind pedig a téli sapkán is viselték, továbbá a motoros bukósisakok homlokrészére is felerősítették. Ez a sapkajelvény néhány módosítás mellett a rendszerváltásig az egyenruha kiegészítője maradt. Készült zománcos változatban és műgyanta kivitelben is. Rögzítése a hátuljára forrasztott 3 mm-es pánttal volt megoldva.

8. kép: Korai zománcos kivitelű 49M. rendőrségi/bv. sapkajelvény⁸

9. kép: Két darabból készült, műgyanta változatú 49M. rendőrségi/bv. sapkajelvény⁹

10. kép: Egy darabból préselt, festett kivitelű 49M. rendőrségi/bv. sapkajelvény¹⁰

8 Forrás: Papp János gyűjteménye

9 Forrás: Papp János gyűjteménye

10 Forrás: Papp János gyűjteménye

1956-ban a csillagos sapkajelvényeket (melyek ebben az időszakban nem voltak kívánatosak) felváltotta a Kossuth-címer, melyet műanyagból vagy fémből (11. kép) készítettek. Ezek ideiglenes sapkacímerek voltak, melyeket amennyiben nem volt lehetőség beszerezni, akkor nemzeti színű szalaggal helyettesítették.

11. kép: Kossuth-címer (1956)¹¹

12. kép: Általános tábornoki sapkacímer (1968)¹²

1968-ban nevezték ki az első büntetés-végrehajtási tábornokot, akinek a tányérsapkájára az akkor általános tábornoki sapkacímer (12. kép) került, mely megegyezett az 57M állami címerrel, kiegészülve némi tölgyfalevéllel és makkal. A felhelyezése három visszahajtható tüvel volt lehetséges. Ezt a jelvényt a tányérsapka állórészének és a tányérrészének találkozására szúrták fel.

13. kép: Sapkarózsa (1987)¹³

11 Forrás: Papp János gyűjteménye

12 Forrás: Papp János gyűjteménye

13 Forrás: Papp János gyűjteménye

1987-ben szürke színű, ovális műanyag, közepén egy csillagot ábrázoló sapkarózsa (13. kép) jelent meg, melyet a téli sapkára tűztek fel.

1989-ben a vörös csillag jelenléte ismét nem volt kívánatos. A nemzeti hagyományoknak megfelelően, 32 x 27 mm-es, ovális trikoloros sapkarózsa került rendszeresítésre vörös csillag betét nélkül (14. és 15. kép), melyet a honvédségnél már 1957-óta használtak. A tiszti és tiszthelyettesi állománykategóriának megfelelően arany, illetve ezüst kivitelben készült. A téli sapkára is csillag nélküli sapkarózsa került, továbbra is szürke színűben (16. kép). A tábornoki karnak 1990-ben ideiglenesen egy 45 x 68 mm-es öntött (17. kép) kivitelű, majd 1993-ban 46 x 65 mm-es préselt lemez (18. kép) tábornoki sapkacímert rendszeresítettek. Mindkét változat lombokkal övezett, új koronás állami címert ábrázolt. A korai kivitelben három dupla rögzítő pánt, a későin egy a hátlapra forrasztott pánt szolgálta a sapkára helyezést.

14. kép: Ovális trikoloros sapkarózsa, ezüst (1989)¹⁴

15. kép: Ovális trikoloros sapkarózsa, arany (1989)¹⁵

14 Forrás: Papp János gyűjteménye

15 Forrás: Papp János gyűjteménye

16. ábra: Sapkarózsa téli sapkára, szürke (1989)¹⁶

17. kép: Tábournoki sapkacímer (1990)¹⁷

18. kép: Tábournoki sapkacímer (1993)¹⁸

2001-ben új egyenruha bevezetése kapcsán 39 x 46 mm-es új sapkacímer került rendszerezésre. A préselt lemez tölgy- és cserfa ágak között az új állami címer látható. Az ágak találkozásánál a büntetés-végrehajtási szervezet új logója a nyitott könyv, rajta a lúdtoll és a kulcs volt megjelenítve (19. és 20. kép). A sapkacímerek ünnepi tűzzománcos és gyakorló, szolgálati préselt lemezes változatban készültek, állománykategóriának

16 Forrás: Papp János gyűjteménye

17 Forrás: Papp János gyűjteménye

18 Forrás: Papp János gyűjteménye

megfelelően arany és ezüst kivitelben. A 49 x 65 mm-es tábornoki sapkacímert nagyobb és szétágazó lombozattal gyártották (21. kép), a barettsapkára készült változata eltért a tiszti és tiszthelyettesi mintától, abban az állami címer zománcozatlan kivitele szerepelt. Hátulján itt is a megszokott rögzítő pántok kerültek forrasztásra.

19. kép: Sapkacímer, ezüst (2001)¹⁹

20. kép: Sapkacímer, arany (2001)²⁰

21. kép: Tábornoki sapkacímer (2001)²¹

19 Forrás: Papp János gyűjteménye

20 Forrás: Papp János gyűjteménye

21 Forrás: Papp János gyűjteménye

2017-ben ismételten új ünnepi ruha került rendszeresítésre, ahol az egységesítés elvei alapján a Belügyminisztérium alá tartozó egyenruhás szervek egységes sapkacímert kaptak (22. és 23. kép). Ez tulajdonképpen megegyezett a korábbival, azzal a különbséggel, hogy eltűnt róla a szervezeti jelkép. Mivel a barett sapka kivonásra került, így a préselt jelvények is megszűntek.

22. kép: A Belügyminisztérium alá tartozó egyenruhás szervek egységes ezüst sapkacímere (2017)²²

23. kép: A Belügyminisztérium alá tartozó egyenruhás szervek egységes tábornoki sapkacímere (2017)²³

22 Forrás: Papp János gyűjteménye

23 Forrás: Papp János gyűjteménye

Felhasznált irodalom

10-21/8/1961. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 8. számú parancsa. „Öltözködési szabályzat” a BM kötelékébe tartozó testületek, szervek és intézmények hivatásos katonállományú tagjainak öltözködésére vonatkozóan.

30.200/1931. I. M. számú rendelete

1891. évi 43,845. sz. IM rendelet „Öltözeti szabályzat a magyar kir. országos, büntető intézeti hivatalnokok részére”

A büntetés-végrehajtási szervezet öltözködési szabályzatának kiadásáról szóló 18/2001. (XI. 23.) IM rendelet

Az igazságügyminiszter 49960/1947. I. M. VI. számú rendelete

Igazságügyminiszter 101/1978. IM utasítása a Büntetés-végrehajtási testület öltözködési utasításának kiadásáról

Igazságügyminiszter 115/1987. (IK. Bv. Mell. 10) IM utasítása az IM Büntetés-végrehajtási testület öltözködési szabályzatának kiadásáról

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 17. számú parancsa (6-200/1957.)

